

NÉMETH ISTVÁN

NÉMET HADITENGERÉSZETI ÉS LÉGÜGYI LÉPÉSEK A VERSAILLES-I SZERZŐDÉS KIJÁTSZÁSÁRA A WEIMARI KÖZTÁRSASÁG (1919–1933) ÉVEIBEN

A versailles-i békeszerződés 160. cikkelye kimondta, hogy a német hadsereg legfeljebb hét gyaloghadosztályból és három lovashadosztályból állhat. Összlétszáma nem haladhatja meg a 100 000 főt, ideértve a tiszteket és a pótkeretek csapatait. A hadsereget kizárólag a belső rend fenntartására és a határvédelemre szabad alkalmazni. A tisztek száma pedig nem haladhatja meg a 4000 főt.¹

A veretlen német nagyhatalmat Wilson amerikai elnök ígéretei ellenére ért drasztikus korlátozások a politikusok és a lakosság köreiben egyaránt széles körű ellenállást váltottak ki; a katonai vezetők átmeneti megoldásnak és egy nagyobb s feltételek nélküli haderő kiindulópontjának tekintették. E cél érdekében a Reichswehr vezetése hajlott a versailles-i szerződés elleni illegális lépésekre is: felfegyverezte a lakossági önvédelmi egységeket, támogatta a „fekete” Reichswehrt és a „fekete-kasszákat”, s nem volt hajlandó rendőri tevékenységre korlátozni magát.

A lefegyverzést ugyan szövetséges katonai missziók ellenőrizték, de a német katonai vezetés kezdettől fogva jelentős mennyiségű fegyvert, lőszeret és más katonai eszközöket rejtett el, amely komoly hatalmi potenciált jelentett

---

1 *Halmosy Dénes*: Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983. 53–78.

a köztársaság-ellenes „fekete” Reichswehr kezében. Gyakorta a szövetségesek is elnézték illegális mesterkedéseiket, mert a novemberi forradalom szocialista törekvéseivel szemben a nacionalista erőket támogatták, s az esetleges belső megmozdulásokat velük szándékozták vérbe fojtani.

A Reichswehr nemcsak pénzzel, fegyverekkel, munícióval és különböző eszközökkel támogatta az illegális szervezeteket, hanem kiképzőket és kiképzési színhelyeket is rendelkezésükre bocsájított. A „fekete” Reichswehrhez tartozott az SA, az Ehrhardt-brigád, a Stahlhelm, a Bund Oberland, a Bund Reichsflagge, a Ruhr-vidék megszállásakor szabotázsakciókat végrehajtó Heinz Szervezet, a különböző lakossági védelmi egységek, az Escherich Szervezet, a Kanzler Szervezet és a Consul Szervezet. E szövetségeknek három céljuk volt: a versailles-i békeszerződés korlátozásainak megkerülése, egy tartalék hadsereg felállítása, s a katonai kiképzés folytatása. A „fekete” Reichswehr egyaránt harcolt a „belső és külső ellenség ellen”: 1923-ban intenzíven készült a Franciaország elleni háborúra.

A „fekete” Reichswehrt közvetve a berlini 3. hadosztály vezérkari főnöke, Fedor von Bock alezredes irányította. A munkakommandóknak elnevezett egységek gyakorlati szervezését Bruno Ernst Buchrucker őrnagy és Paul Schulz főhadnagy végezte. A Küstrin közelében koncentrált csapatokat a földbirtokosok pénzügyileg támogatták. Az 1923. október 1-jei küstrini puccs és a politikai gyilkosok elleni per során a közvélemény értesülhetett a „fekete” Reichswehr létezéséről, amelynek létszámát Buchrucker egyedül a III. katonai körzetben 18 000 főben adta meg. A bajorországi „fekete” Reichswehr vezetői közé tartozott egyébként az SA későbbi főnöke, Ernst Röhm is.

Titkos nacionalista terrorszervezetként működött a Consul Szervezet (OC), amely Hermann Ehrhardt kapitány tengerészbrigádjából, egy 1920-ban hivatalosan feloszlott szabadcsapat tagjaiból alakult a Kapp-puccs megghiúsulása után. 20–30 év közötti tagjainak nagy része egykori Reichswehr-tisztekből és a szabadcsapatok tagjaiból tevődött össze. Személyes motivációjuk egyfajta polgárelenességből és szélsőséges nacionalizmusból táplálkozott. A szervezet egyik legismertebb tagja a későbbi újságíró, Ernst von Salomon volt. Ehrhardt megkísérelte politikai gyilkosságokkal kikezdeni a weimari köztársaság demokratikus rendszerét és megváltoztatni a versailles-i szerződést. Összekötői az egész birodalmat átszöttek, s becslések szerint 5000 fős személyi állomány-

ból állíthatta össze gyilkos kommandóit. Az illegális szervezet magja müncheni fakereskedelmi társaságnak álcázta magát, illegális fegyverraktárt tartott fenn, s egész hálózatot épített ki a többi paramilitáris egyesülettel. Salomon 1945-ben megjelent önéletrajzi munkájában elmondta, hogy az OC a Reichswehr jóváhagyásával működő, álcázott szervezet volt, amelynek legfőbb célja a versailles-i békeszerződésben megtiltott kémelhárítás felépítése volt, s a háttérben Canaris admirális elhárítása állt.

Az 1920 évek derekán jelentős belpolitikai botrányt kavart a Lohmann-ügy. 1923 elején ugyanis Walter Lohmann kapitányt, a haditengerészet nemzetközi üzletekben jártas, szállítási osztályvezetőjét bízták meg a haditengerészet „fekete kasszáinak” kezelésével. Lohmann a haditengerészet főnöke, Behncke admirális teljes bizalmát élvezte. Hozzávetőlegesen 100 millió aranymárkáról volt szó, amelyet a versailles-i szerződés által eredetileg leszerelésre ítélt hajók illegális eladásából szereztek. Ehhez jött még a kormány kb. 12 millió aranymárkás támogatása, amelyet a parlament tudomása nélkül a Ruhr-vidéki katonai ellenállás előkészületeire kaptak. Lohmann teljes titoktartásra kötelezték. A Ruhr-alap pénzeit főleg titkos fegyvervásárlásra szánták, elsősorban Olaszországban, s egy tartályhajóflotta felállítására fordították, de tényleges tevékenységük azt messze meghaladta: a nyersanyagszállítások biztosítására haditengerészeti hírszerző szolgálatot szándékoztak felépíteni; több hajóépítő cég titkos alapjából modern tengeralattjáró kifejlesztésén dolgoztak, amelyet Canaris közvetítésével 1926-tól a spanyolországi Cádizban építettek; támogatták a Heinkel, Dornier és Rohrbach cégek repülőgépgyártásait; megvásárolták a Caspar-műveket, amely „polgári” repülőgépeket fejlesztett ki, amelyek teljesítménye „véletlenül” más országok katonai repülőgépeihez hasonlított; a tengeri repülőgépek kísérleti osztályának felállítása és a pilóták kiképzése zajlott Kiel-Holteneauban; a travemündei jachtkikötőben részvénytársaságot hoztak létre gyorsnaszádok kifejlesztésére és állomásozására; részt vállaltak sporthajók és gyorsnaszádok javító- és kiképzőüzemeinek alapításában; megalapították a Hansa nyílt tengeri sportegyesületet a tengeri közlekedés gondolatának támogatására, s kiképezték a kis motor- és vitorlázó hajók személyzetét, beleértve a rádiózást is, valamint személyzetet toboroztak a titkos, illetve fekete birodalmi haditengerészet számára.

Mellékesen Lohmann gazdasági tevékenységeibe is kezdett: telekspekulációt folytatott, megvásárolta a Berlin Bacon Rt.-t, hogy a brit szállítókat kiszorítsa Dániából, egy berlini magánbanktól részvénytársaságot vásárolt, kifejlesztette a jéghegyi mentés eljárását, s részt vállalt a Phoebus-film Rt. testületeiben.

Ezeket a nem tengeri tevékenységeket azzal magyarázta, hogy lépései közvetlenül a tengerészet érdekében állnak: a hűtőhajókat például háború esetén csapatszállításra is lehet használni, feltűnés nélkül ki lehet építeni az ügynökhálózatot, leplezni lehet velük titkos projektek finanszírozását, s gazdasági sikereik pótolnak hiányzó pénzügyi eszközöket.

1924-től Lohmann a Phoebus-film Rt. betéteseinek közé tartozott. A magas hozamok mellett a társaság külföldi irodáiban ügynököket telepíthetett. Amikor a társaságnak anyagi nehézségei támadtak, hiteleket szerzett neki a giro-központban, de a csődöt nem tudták elkerülni.

A *Berliner Tageblatt* egyik gazdasági újságírója, Kurt Wenkel 1927 nyarán tudomást szerzett Lohmann befektetéseiről, s augusztusban megjelent cikkeiben feltételezte, hogy az állam „nemzeti értelemben” igyekezett befolyásolni a Phoebus programját és kölcsönzési politikáját. A Marx birodalmi kancellár vezette kormány a politikai károk korlátozására törekedett: a Wenkel-cikkekre hazaárulás fenyegetésével válaszoltak, a tengerentúli gazdasági aktivitást beosztott tisztviselők egyéni akciójának minősítették, s a Phoebus-botrányt Lohmann-üggévé változtatták. Így eltussolták a titkos felfegyverzési lépéseket, s vele a versailles-i szerződéssel való szakítást. A Reichstag az ügy elsimításának 26 millió márkás költségét csak Otto Geßler birodalmi véderőminiszter 1928. januári lemondása után hagyta jóvá. Utóda, Wilhelm Groener szeptemberben menesztette Hans Zenker admirálist, a birodalmi haditengerészet főnökét, Lohmann előjáróját, s utóbbit nyugdíjazták. Mivel túlságosan nagy volt a tényleges motívumok napvilágra kerülésének kockázata, Lohmann büntetőjogilag sohasem vonták felelősségre. Teljesen elszegényedve, három év múlva szívrohamban elhunyt.

A titkos fegyverkezést nem állították le, hanem kibővítették, de a Számvevőszék független és titkos ellenőrzése alá helyezték. 1928-ban a haditengerészet hírszerzését a szárazföldi hadsereg elhárításába tagolták, a Severát pedig átvette a Lufthansa part menti repüléseket felügyelő osztálya. Egyébként to-

vábbi leleplezések is történtek: amikor a köztársaság 1926. évi pótköltségvetésében Friedrichsortban tisztiiskola építését indítványozták, a parlamenti vitában napvilágra került, hogy az iskola már megépült, s Zenker admirális avatta fel. A szociáldemokraták fekete kasszákat gyanítottak, s a szárazföldi hadsereg és a haditengerészet rendelkezési jogköreinek korlátozását és szorosabb felügyeletét sürgették saját költségvetésük felett. 1929-ben a *Weltbühne*-ben a német légiőr titkos felfegyverzését leleplező cikk miatt a szerzőt és Carl von Ossietzky kiadót katonai titkok elárulásáért 18 havi börtönre ítélték.

A német hadvezetésben csak Hans von Seeckt, a csapathivatal (voltaképpen: vezérkar) vezetőjének elbocsájtása után érlelődött meg lassan a felismerés, hogy csak a Reichstaggal mint törvényhozó szervezettel való együttműködéssel biztosítható a tervezett fegyverkezési intézkedések politikai támogatása. Ezért 1926 novemberében Geßler birodalmi véderőminiszter a kormányülésen bejelentette, hogy feladják a titoktartást az állami vezetéssel szemben, s részletesen informálják őket az addigi fegyverkezési intézkedésekről. A Reichswehr feletti politikai ellenőrzés elfogadásával Wilhelm Marx birodalmi kancellár, valamint utódja, a szociáldemokrata Hermann Müller jóváhagyta a titkos fegyverkezés finanszírozását.

Az „első fegyverkezési programot” a kormány 1928 októberében fogadta el. Az ötéves program 16 hadosztály felszerelését s az ipari gyártási kapacitás növelését irányozta elő mozgósítás esetére, amelyre 350 millió márkás titkos alapot hoztak létre. Az évi 70 milliós összeg ugyan relatíve alacsony volt a Reichswehr 726,5 milliós évi költségvetéséhez (az ország költségvetésének 8,6%-a) képest, de a német hadtörténetben mégis újdonságnak számított, hogy célzatos programban rögzítették a katonai fegyverkezés komplex tényezőit modern ipari gyártási folyamatban.

A megfelelő politikai, gazdasági és katonai hozzáértéssel rendelkező Wilhelm Groener, az 1928-ban kinevezett új véderőminiszter dinamikusabb fegyverkezési törekvéseket kezdeményezett. Az 1932 tavaszán elfogadott „második fegyverkezési program” – amely később a Harmadik Birodalom felfegyverzésének alapját szolgáltatta – már 484 millió márkás ráfordítással 21 hadosztály felszerelését, s hat hétre való hadfelszerelési tartalék készítését irányozta elő. A 150 repülőgépből álló Luftwaffe 110 millió márkát kapott. A nehéz gazdasági körülmények miatt öt évre (1933. április – 1938.

március) tervezett – s novemberben módosított – program 1938 tavaszára 570 000 aktív fegyverrel számolt. A kis számú, monopolhelyzetben lévő fegyverzeti vállalkozás (Borsig, Simson) azonban a gazdasági válság miatt felhajtotta az árakat, ezért Groener öt évre elosztva további egymilliárd márkát igényelt a kormánytól.

„Kihelyezett” tapasztalatszerzést szolgált az 1921–1933 közötti években a szovjet–német titkos katonai együttműködés és a szovjet területeken megtartott, német vezérkari tisztek részvételével megrendezett hadgyakorlatok is. Az 1918 novemberében megszakított szovjet–német diplomáciai kapcsolatokat különböző titkos megbeszélések után 1921 márciusában állították helyre. Áprilisban Lev Davidovics Trockij hadügyi és tengerészeti népbiztos – Lenin egyetértésével – német gazdasági vezetőkkel tárgyalt, főleg a szovjet hadiipar kiépítéséről. A német birodalmi hadsereg, a Reichswehr már 1921 tavaszán felvette a titkos érintkezést Szovjet-Oroszországgal. Hans von Seeckt vezérezredes, 1920. június 5-től a német *Truppenamt* (csapathivatal – voltaképpen a vezérkar) főnöke érdekelt volt a Szovjet-Oroszországgal kiépítendő katonai együttműködésben, mert a Német Birodalmat sújtó fegyverkezési korlátozásokat a Vörös Hadsereggel való együttműködés révén, orosz területen igyekezett kijátszani. 1921 májusában a szovjet kormány ideiglenes kereskedelmi szerződést kötött a német birodalmi kormánnyal,² s a két állam konzuli képviselőket létesített egymás országában. 1922 tavaszán, a genovai értekezlet alatt aztán Rapallóban a Német Birodalom és a Szovjetunió de jure is felvette a diplomáciai kapcsolatokat, megállapodott egymással a legnagyobb kedvezmény elvének alkalmazásáról kereskedelmi kapcsolataikban, és kölcsönösen lemondtak a háborús károk megtérítéséről.³

Érdekeik azonban alapvetően különböztek. A Német Birodalom a keletben ígéretes értékesítési piacokat látott ipara számára, a Szovjetunió pedig azt remélte: ha Németországban megveti lábát, előre lendítheti Európa forradalmasítását. Ehhez járult nagyfokú érdeklődése is a német gépek, mozdonyok,

2 Horst Günther Linke: Quellen zu den deutsch–sowjetischen Beziehungen 1917–1945. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1998. 96–98.

3 Uo. 109–112, ill. Németh István: Németország nemzetközi szerződései 1918–1945. Dokumentumgyűjtemény. Universitas Kiadó, Budapest, 1994. 58–59.

elektronika és más hasonló ipari termékek iránt. Közelítette őket egymáshoz közös gyűlöletük is a volt német és orosz területekből létrehozott Lengyel Köztársasággal szemben.

A Reichswehrrel való együttműködés a Vörös Hadsereg javára vált. Oroszországban mindig nagyra értékelték a német hadtudományt és a technikát. Az 1920-as évek közepén német–szovjet tervek alapján épült fel Kazanyban az első szovjet harckocsigyár. Junkers professzor, az akkor már ismert repülőgép-tervező a Moszkva melletti Filiben, valamint Harkovban – német tőkével – elindította a harci repülőgépek gyártását. Német cégek segítettek a szovjeteknek hadianyaggyárak építésében Zlatousztban, Tulában és a Szentpétervárból 1924-ben átkeresztelt Leningrádban is. Megegyezték, hogy a hadianyag egy részét a szovjet–német kereskedelmi kapcsolatok keretében titokban Németországba szállítják. Fontolóra vették bűvárhajók építését is, de a terv a szovjet hajógyárak műszaki fejletlensége miatt meghiúsult.

1926–1931 között német tisztakat képeztek ki a Szovjetunióban olyan fegyverek kezelésére, amelyeket a versailles-i békeszerződés megtiltott Németország számára; ugyanakkor a Vörös Hadsereg néhány tucat parancsnoka Németországban kapott kiképzést. Az 1920-as években a második világháború több híres szovjet tábournoka itt végezte az álcázott vezérkari tanfolyamot, és megismerkedett leendő ellenségeinek haditechnikájával. Német tisztok segítettek kidolgozni a Vörös Hadsereg különböző szolgálati szabályzatait is. Az 1925-ben megjelent *„A munkás-paraszt Vörös Hadsereg ideiglenes katonai szolgálati szabályzata”* a német szolgálati szabályzat módosított változata volt.

A Szovjetunióba vezényelt német tisztok áradoztak az együttműködésről. Helm Speidel, későbbi német repülő tábornok például 1953-ban így emlékezett vissza: „Jóllehet a szovjet-oroszok rendszerint nagyon ügyeltek arra, hogy idegenek ne tekinthessenek be az ország viszonyaiba, a vörös légierő korlátlan mozgási szabadságot biztosított számunkra a földön és a levegőben. [...] A német kolónia belső életében is korlátlan szabadság uralkodott. Az orosz összekötő tiszt mindig megértően teljesítette feladatát, és tartózkodott bármiféle beavatkozástól [...] Bár a lakosság élelmiszer-ellátásában nehézségek mutatkoztak, a német kolónia semmiben sem szenvedett hiányt. Az oroszok nagyvonalú vendégszeretetet tanúsítottak [...] Az orosz tisztok viselkedése mindig tartózkodó és korrekt volt.”

Szovjet részről sok pozitívumot vártak a németekkel kialakított kooperációtól a Vörös Hadsereg számára, különösen a műszaki fejlesztésben, a légielő és a páncélos csapatok kifejlesztésében. A németek titkos katonai támaszpontokat létesítettek a Szovjetunióban: először kiképzőtáborot a leendő német légielő számára Lipceckben, Voronyezstől északra, amelyet 1924-ben német repülőközponttá építettek ki. 1927-ben Szaratov közelében, a Volga alsó folyása mentén egy gázharcra kiképző műszaki iskolát nyitottak „Tomka-objektum” fedőnéven. Végül 1930-ban Kazanyban, a Volga középső szakaszán páncélos kiképzőközpontot hoztak létre. A Szovjetunióban e három támaszpont volt a német katonai kiképzés és a Reichswehr műszaki kísérleti központja. 1933-ig álltak fenn, amikor Hitler hatalomra jutása után véget vetett a német–szovjet katonai együttműködésnek. A Vörös Hadsereg és a német Reichswehr majdnem egy évtizedes együttműködése azonban mindmáig tabu a szovjet történetírásban. A hadtörténeti munkákban és a tábornokek visszaemlékezéseiben nincs nyoma együttműködésüknek.

Az 1920-as évek titkos német–szovjet katonai együttműködése mindkét félnek előnyös volt. Bizonyos dolgok már akkor kiszivárogtak nyugatra. A sajtó felkapta az ügyet, de mértéktelenül eltúlozta, azt állítva, hogy a Vörös Hadsereg kiképzését német tiszték végzik, és hogy az egész szovjet vezérkart Németországban készítették fel. Az azonban kétségtelen, hogy a német katonai és műszaki segítség hasznára vált a Vörös Hadseregnek, és nagyban hozzájárult az 1920-as évek közepén jelentkező országos mélypont áthidalásához. 1926–1928 között virágoztak a gazdasági kapcsolatok, ugyan szerényebb alapon, a Német Birodalom által nyújtott hitelek bázisán. Még intenzívebben alakultak azonban a világgazdasági válság alatt: 1931-ben a Szovjetunió 763 millió márka értékben vitt ki árukat Németországból; 1932-ben a Szovjetunió részesedése ugyan meghaladta Németország összexportjának 10%-át, még akkor is, ha ezen összeg 626 millió márkára csökkent.⁴

A weimari Németország és a győztes antant közötti ellentétek korántsem kizárólag európai dimenzióban zajlottak. 1919 után megnőtt Németország gazdasági, kereskedelmi, sőt katonai figyelme Latin-Amerika iránt; a német ipari és kereskedelmi körök úgy tekintettek Dél-Amerikára, mint az „utolsó szabad kontinensre”, ahol még érvényesülhet a szabad verseny.

4 Linke, H. G.: Quellen i. m. 15–16.

Az első világháború előtt Latin-Amerikában még erős volt a német katonai befolyás. Argentínában, Bolíviában, Chilében, Paraguayban német katonai missziók tevékenykedtek, amelyek lehetővé tették, hogy az 1920-as, majd az 1930-as években a háborút veszített Németország a versailles-i szerződés rendelkezései következtében ugyan „nem hivatalos”, szükségszerűen konspiratív, álcázott jellegű, de mégis aktív katonai-légi-haditengerészeti politikájával megtarthatta több évtizedes katonai befolyási és hadfelszerelési piaci pozícióit a dél-amerikai haderőkben.

Az új, német offenzív haditengerészeti doktrína kiformalódása már viszonylag korán, az 1920-as évek elején megkezdődött, majd a haditechnikai fejlesztéseknek, illetve Erich Raeder admirális parancsnoki kinevezésének köszönhetően 1928 végétől felgyorsult. „Cirkálóháborús” terveiben – Tirpitz korábbi, egyfajta „mellékszínteres” elképzelésével ellentétben – már nem szűk beltengeri térségek (Német-öböl, La Manche csatorna, Északi-tenger) szerepeltek hadszíntérként, hanem távoli, nyílt óceáni térségekben nagy akciórádiusú, gyors zsebcsatahajókkal folytatott, elsősorban a francia és az angol utánpótlási vonalakat támadó „gazdasági és kereskedelmi háború” elképzelése honosodott meg. A latin-amerikai körutakra rendszeresen visszatérő kiképző cirkálók már e doktrínát gyakorolták; az offenzív „cirkálóháborús” szemlélet az 1935. évi angol–német flottaegyezmény megkötése után pedig tovább erősödött, egyfajta folytonosságot jelentve a weimari köztársaság és a nemzetiszocialista idők katonai célkitűzései között. Az ekkor meginduló német tengeri újrafegyverkezés – amely a gyors és nagy tűzerejű zsebcsatahajók (Deutschland-osztály) és csatahajók (Bismarck-osztály) offenzív bevetésével számolt – így egyfajta doktrinális kontinuitást testesített meg a két korszak között.⁵

Raeder szakított a „honi flotta” és a „cirkálóflotta” ellentétének szemléletével is. Helyette a két flottatípus kölcsönhatásában gondolkodott, vagyis: a különféle tengeri régiókban (Északi-tenger, illetve a nyílt óceáni térségek) tevékenykedő flották kölcsönös kapcsolatban állnak egymással, tehermentesíthetik egymást, s egyúttal szétszórják az ellenség erőit. Így szerinte a tengeri háború szétszórt formájában a számbelileg gyengébb fél számára is jó kilátásokat kínál.

5 *Fischer Ferenc*: A „háború utáni háború” 1919–1933. A versailles-i szerződés kijátszása. A weimari Németország haditengerészeti, légi és katonai aktivitása Ibero-Amerika országában. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014. 17.

A német kiképzőcirkálók (a Berlin, az Emden, a Hamburg, a Karlsruhe, a Schlesien) szisztematikusan készültek a következő összecsapásra; 1924–1938 közötti „világ körüli” útjaik során mintegy „rátapadtak” a brit–francia nyílt óceáni hajózási útvonalakra, „átmetszték” a békebeli angol és francia fő olajszállítási útvonalakat, s megismerték azok navigációs sajátosságait. A chilei fjord-vidék és a tűzföldi csatornák speciális megismerése révén pedig a kiképzőcirkálók legénysége begyakorolta a rejtőzködést, amelyet majd a második világháborúban a norvégiai Narvik, Trondheim vagy Bergen fjordjaiban kamatoztatott.

Az 1920-as években szoros német–chilei katonai kooperáció alakult ki. A chilei hadsereg a német katonai szabályzatot alkalmazta; tizenkét fő, „nem hivatalos” német tanácsadó dolgozott civilben az országban, az 1929 márciusában megrendezett, több mint húszezer fős hadgyakorlaton pedig a Reichswehr főparancsnoka, Wilhelm Heye tábornok is részt vett. A chilei manővereket a német igények szerint állították össze: a Maule-folyón történő átkelést, a megerősített bunkerrendszerek elleni támadásokat, a repülőgépek és a földi csapatok közötti együttműködést gyakorolták. Heye látogatásának aktualitását a francia Maginot-vonal erőd- és bunkerrendszerének 1929-ben megkezdett építése adta, hiszen Németországot Keleten a cseh és a lengyel, Nyugaton pedig a francia és a belga erődláncolat vette körül. Heye dél-amerikai útját ugyan „privát” jellegűnek minősítették, de kormányzati költségvetésből finanszírozták; azonban sokat mond, hogy külföldön töltött „szabadságát” előzetesen Hindenburg államelnökkel és Stresemann külügyminiszterrel egyeztette. Heye a hadgyakorlatról megkapta a Junkers repülőgépek fedélzetéről készített filmfelvételeket is.

Egyébként „nem hivatalos” német katonai misszió működött még Argentínában, Bolíviában, sőt Peruban is. Franciaország képtelen volt kiszorítani ezekből az országokból a német katonai modellt, s az 1929. évi chilei hadgyakorlat voltaképpen a német befolyás csúcspontját jelentette nemcsak Chilében, hanem egész Dél-Amerikában.

A Chilébe érkezett kiképzőcirkálók fontos feladata volt a Dél-Amerikában élő, kb. 1,2 milliós, gazdaságilag befolyásos némettség meglátogatása is, hogy érezzék: „A hadihajó a haza karja, amellyel a legtávolabbi tengereken keresztül is elér gyermekeihez; egyben üdvözlés is, és látható jele annak, hogy a

legtávolabbi országban sem feledkezik meg honfitársairól.” A weimari Németország a háború utáni újjáépítésben támaszkodni kívánt a részben zárt német kolóniák gazdasági-pénzügyi erejére, vásárlóképességére, a német export növelésére és politikai befolyására, jóllehet azok – számos kompromisszum keresése ellenére – nem fogadták el a weimari köztársaság fekete-vörös-arany zászlaját, s növekvő szimpátiával követték a régi színeket propagáló NSDAP megerősödését.

A „földrajzi-politikai határokat átívelő globális dimenziójú légtér használata annak lehetőségét tartalmazta, hogy Németország katonai veresége és a versailles-i szerződés tiltó rendelkezései ellenére a polgári légi forgalom németországi, európai és Európán kívüli gyors kiépítése révén továbbra is iparilag-technikailag élenjáró nagyhatalom maradt. A Luft Hansa 1928-ra már nemcsak Európa, hanem a világ legnagyobb légi forgalmú társasága lett”.⁶ A német meteorológia már 1923-ban hozzákezdett az Atlantikum repülési időjárási viszonyainak kutatásához, s felméréseik eredményeképp az 1920-as évek végére – katapulthajók közbeiktatásával – a Luft Hansa légipostai járatot indított Európa és Dél-Amerika között, amelyek 1934-től heti rendszerességgel, menetrendszerűen indultak. A Zeppelin léghajók pedig az utasforgalomban álltak szolgálatba a 14 000 km-es Friedrichshaven–Sevilla–Rio de Janeiro interkontinentális légi útvonalon. A vállalkozás a legjobb módszernek bizonyult arra, hogy a német repülőgépipar kibújjon a versailles-i szerződés tiltó rendeletei alól, s egyre erősebb és megbízhatóbb repülőtypusokat fejlesszen ki. A Luft Hansa szolgálatában pedig német légi leányvállalatok jöttek létre Spanyolországban (Ibéria) és Dél-Amerikában (a brazil Condor), amelyekre rövidesen majd a Luftwaffe felállításakor lehetett építeni. Spanyolország és Dél-Amerika megszerzése egyébként már egy 1925. évi titkos német katonapolitikai törekvésben is megfogalmazódott.

Raeder admirális számításai szerint ugyanis a háborús hadszínterek közvetlenül kihatnak egymásra; Európát és Dél-Amerikát (s azon belül pl. Németországot és Chilét) fizikálisan és funkcionálisan is a légtér és az óceáni vizek kötötték össze, vagyis a Luft Hansa interkontinentális útvonalai, illetve a német cirkálók Európa és Dél-Amerika közötti kiképzőútjai.

---

6 Uo. 523.

A versailles-i békerendszer a vesztes Németország számára szűk mozgásteret jelölt ki a világban. A német geopolitikai elemzések azonban az 1920-as években az első világháború alatti Mitteleuropa (Közép-Európa)-terveknél jóval tágabb, három „szabad térdimenziót” céloztak meg, amelyekkel – globális megközelítéssel – kiléptek az európai kontinentális keretektől. Az alábbi tércategóriákban gondolkodtak: 1. A német tengerészeti vezetés a „nyílt óceáni szabad térség” offenzív haditengerészeti doktrínájával s a nagy akciórádiuszú zsebcsatahajók szolgálatba állításával kilépett a szűkös beltengerből (Északi-tenger), s a cirkálóháború jegyében az angol és francia hajózási útvonalak átmetszésére készült. 2. A „szabad légi óceán”, más néven a „vertikális légi dimenzió” legfontosabb szála a Luft Hansa, a Zeppelin és a Junkers Művek által megvalósított Németország–Dél-Amerika „transzóceáni légi projektben” öltött testet. A nagy szabad terekben s globális dimenziókban való gondolkodást lényegesen előmozdította a két világháború közötti német technikai fejlődés. 3. Dél-Amerika pedig exportpiacként az „utolsó szabad kontinens” volt a német kereskedelempolitika, s különösen a német repülőgépgyártás számára. Kolumbia, Bolívia, Brazília nemzeti légitársaságai mögött valójában német érdekeltségek húzódtak meg, de az 1920-as évek második felétől Chilében és Argentínában is német gyártmányú katonai repülőgépeket használtak.

Németország aktív ibero-amerikai haditengerészeti, légügyi, katonai, kereskedelem- és kultúrpolitikai aktivitásával végső soron tehát bizonyos mérvű súlypontáthelyezést kényszerített ki. A francia–német rivalizálás során azonban Franciaország az első világháború után nem tudta kiszorítani Németországot Latin-Amerikából. A térségben zajló német aktivitás pedig visszahatott az európai térség „fő hatalmi színpadára”.